

ХУЛОСАИ ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Диссертатсия докторӣ зери унвони “Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии ў” дар кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расидааст.

Асозода Ҳотам Раҷаб соли 1992 факултети забон ва адабиёти тоҷики Донишкадаи омӯзгории шаҳри Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакиро ҳатм кардааст. Солҳои 1988-1989 дар сафи қувваҳои мусаллаҳи собиқ Иттиҳоди шуравӣ дар шаҳри Ленинакани Ҷумҳурии Арманистон хидмати аскариро ба ҷо овардааст. Аз соли 1990 то 1994 вазифаи роҳбаладии Осорхонаи вилоятии таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадониро ба ухда дошт. Солҳои 1994-2005 муовини директори Осорхонаи вилоятии таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ буд. Аз соли 2006 то имрӯз дар вазифаи Дириектори генералии Муассисаи давлатии “Мұчтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Қӯлоб” ифои вазифа мекунад. Аз соли 2022 ба сифати ҳамкор иҷроқунандай вазифаи дотсенти кафедраи адабиёти тоҷики факултети филологияи тоҷик ва журналистикаи Донишгоҳи давлатии Қӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ мебошад.

Рисолаи номзадияцро таҳти унвони “Хусусиятҳои адабӣ-бадеии осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ” 26-уми декабри соли 2006 химоя кардааст.

Мушовири илмӣ: Мисбоҳиддини Нарзиқул – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Аз муҳокимаи диссертатсия чунин натиҷагирий карда шуд:

Зиндагӣ, шаҳсият, мероси адабӣ ва масъалаҳои гуногуни эҷодиёти Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ (1314-1386) шуруъ аз замони зиндагиаш то кунун, дар давоми беш аз 700 соли охир, мавриди таваҷҷуҳ ва омузиш қарор гирифтааст. Дар ин замина асарҳои зиёде навишта шудаанд, вале дар ҳеч қадоми онҳо масъалаи таҳқиқи хусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии адиб ба сурати монографӣ ба миён гузошта нашудааст. Ин масъалаҳо бо такя ба ҷоҳрои

адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бори нахуст дар адабиётшиносии тоҷик ва шарқшиносии ҷаҳон дар ҳамин диссертатсия ба миён гузошта шудаанд.

Доираи афкору равишҳои маърифатии Алии Ҳамадонӣ хеле фароҳ буда, дар қолаби осори илмию адабӣ матраҳ гардидаанд, ки ҳар қадом ба таври алоҳида шоистаи омузишу таҳқиқанд. Аз ҷумла, осори бадеии мутафаккир ҳазинани маърифатиеро мемонанд, ки онҳоро метавон аз нигоҳҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор дод. Аммо масъалаи муҳимми ҳалталаб дар ин росто таҳқиқи ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ мебошад, ки барои таҳқиқи ҷанбаҳои маърифатӣ ва орову афкори адиб заминаи мусоидро фароҳам меоварад. Дар диссертатсия масъалаҳои мавриди таҳқиқ бар мабнои осори бадеии Алии Ҳамадонӣ ба миён гузошта шудаанд, ки дар қолаби назму наср навишта шудаанд.

Масъалаҳои дар ин диссертатсия баррасишавандаро чунин мабоҳис ташкил медиҳанд: заминаҳои фикрӣ ва ақидатии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: муҳити таълиму тарбият ва устодон, мусофиратҳо, қасби камол: зиёрат, риёзат, дидори машоих, омузиш, рисолати тарғибу ташвиқ ва роҳнамоӣ, пайравони андеша ва ҷаҳонбинии Алии Ҳамадонӣ дар ростои ақида ва сайру сулук, шинохти илмии шаҳсияти адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва таҳқиқу нашри осори ў дар Тоҷикистон ва кишварҳои дигар, ҳусусиятҳои жанрии осори бадеии адиб, ба мисли “Захират-ул-мулк”, “Мактуботи Амирия” ва рисолаҳои кутоҳи суфияи адиб, амсоли “Мақомоти суфӣ”, “Сайр-ут-толибин”, “Рисолаи футувват”, “Рисолаи истилоҳоти суфия” ва ғайра, ҷоҳраи шоирии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, баррасии асарҳои манзуми адиб, ки дар маҷмуаи “Чиҳил асрор” ва маснавии “Ҳафт водӣ” фароҳам омадаанд, муносибати асари дуюм бо “Мантиқ-ут-тайр” ва “Мусибатнома”-и Шайх Аттор, омузиши шеърҳои таркиби асарҳои мансур, ки дар ин замина масъалаи интисоби ашъор ба миён гузошта шудааст, табакабандии жанрии осори манзуми адиб, мавзуоти меҳварии осори адабии Алии Ҳамадонӣ, ба мисли ахлоқи ҳамидаву замима, масъалаҳои гендерӣ: зан ва ҳонавода, сабру таҳаммул ва зуҳду қаноат, зебоишиносӣ ва ҳусни ахлок, баррасии осори бадеии адиб аз назари муҳтассоти ҳунарӣ, таҳқиқи осори мансури адиб аз назари муҳтассоти сабкӣ ва аз ҷиҳати вижагиҳои бадеӣ, шеваҳои истифода аз оёти қуръонию аҳодиси набавӣ дар қаломи ҳунарии Алии Ҳамадонӣ. Масъалаҳои мазкур то кунун мавриди таҳқиқи монографӣ қарор дода нашудаанд. Ба илова, ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори мансур ва манзуми Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки дар таҳқиқоти ҳозир аз ҷумлаи мабоҳиси меҳварии таҳқиқ ҳастанд, мубрам ва аз аҳаммияти илмию амалий бархурдор мебошанд.

Сарчашмаҳои асосии таҳқик дар ин диссертатсия асарҳои Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, китобҳои маноқиб, тазкираҳо ва асарҳои адабию таърихии асримиёнагӣ мебошанд. Дар таълифи диссертатсия нусхае аз “Мачмуат-уррасоил”-и Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки дар фонди дастхатҳои АМИТ, таҳти №546 маҳфуз аст, инчунин, нусхаҳои гуногуни “Захират-ул-мулук”-и Алии Ҳамадонӣ, ки дар фонди Осорхонаи мероси адабӣ ва осори хаттии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ нигоҳ дошта мешавад, истифода шудааст. Ин нусха бо дигар нусхаҳои дарёфтшуда дар Эрон ва Покистон қиёсан омӯхта шудааст. Дар рафти омузиши масъалаҳои чудогона асарҳои ҷуғрофӣ ва бадеии замони Алии Ҳамадонӣ низ ба доираи таҳқик ҷалб шудаанд.

Манбаъҳои ёвар осори илмӣ-таҳқикие мебошанд, ки аз ҷониби донишмандони тоҷик ва ҳориҷӣ оид ба ҳаёт ва эҷодиёти Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ таълиф шудаанд. Дар баррасии масъалаҳои чудогона аз осори дигари мавриди ниёз низ истифода шудааст.

Асосҳои назарӣ ва методологии ин диссертатсия аз он иборат аст, ки масъалаҳои назарии матраҳ дар диссертатсия, мабоҳиси густардаи ҷузъҳои таркибии бобу фаслҳо ва равишҳои баррасии истифодашуда дар он пахнои таҳқик ва равишҳои назарии илми адабиётшиносии тоҷикро дар таҳқики минбаъдаи дигар масъалаҳои эҷодиёти Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, асарҳои манзууму мансури адабии асримиёнагӣ, ҳусусиятҳои жанрию муҳтавоӣ, вижагиҳои ҳунарии осори манзууму мансур ва масъалаҳои сабку диди бадеиу ҳунарӣ густариш дода, дар такмили назари таҳқиқӣ оид ба осори бадей дар коргоҳи адабию маърифатии мутафаккирони асримиёнагӣ саҳми муносиб ҳоҳад гузошт. Арзиши назарии диссертатсия, инчунин, дар он мушаххас мешавад, ки муаллиф ба ҷиҳатҳои назарии таълифоти Алии Ҳамадонӣ дикқати маҳсус зоҳир намуда, асосҳои назарии таҳқиқоти ҳозиразамонро риоя карда, инкишоф додааст.

Диссертатсия дар асоси методҳои муқоисавӣ-таъриҳӣ, тавсифӣ-таҳлилӣ, таҳқиқӣ-қиёсӣ, таҳлилӣ-оморӣ, матншиносӣ, концепсияи таҳлили забону услуби асари бадей, таҳқиқи типологии жанрҳо ва соҳтори осори адабӣ навишта шудааст.

Навоварии диссертатсияи. Диссертатсия дар адабиётшиносии тоҷик нахустин таҳқики мукаммал дар мавзуи ҳусусиятҳои жанрию мавзууми осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ буда, дар он масъалаҳои зерин, ки мабоҳиси аслии таҳқиқро ташкил додаанд, мавриди омузишу баррасӣ қарор гирифтаанд: заминаҳои фикрӣ ва ақидатӣ, пайравони андеша ва ҷаҳонбинӣ, шинохти илмии шаҳсияти адабии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва таҳқиқу нашри осори ў, ҳусусиятҳои жанрии осори бадеии нависанда, ки дар мисоли соҳтори жанрӣ ва муҳтавоии асарҳои “Захират-ул-мулк”, “Мактуботи

Амирия”, рисолаҳои кутоҳи сӯфия, “Шарҳи “Фусус-ал-ҳикам””, чехраи шоирии Алии Ҳамадонӣ, шеърҳои таркиби асарҳои мансур ва масъалаи интисоби ашъор, табакабандии жанрии осори манзуми Ҳамадонӣ, мавзуоти меҳварӣ ва муҳтассоти ҳунарии осори адабии Алии Ҳамадонӣ.

Дар иртибот ба баррасии масъалаи муҳтассоти ҳунарии осори бадеии Алии Ҳамадонӣ мабоҳиси муҳтассоти сабкӣ, вижагиҳои адабӣ, воситаҳои тасвири бадеӣ ва шеваҳои истифода аз оёти қуръонию аҳодиси набавӣ мавриди таҳқик қарор дода шудаанд. Масъалаҳои аслию фаръии мазкур то ҳанӯз дар адабиётшиносии тоҷик ба таври мукаммалу ҳамаҷониба таҳқик нашуда буданд ва муаллифи диссертатсия перомуни масъалаҳои асосии матраҳшаванда ҷусторҳои илмии бисёрпаҳлу анҷом дода, бо далелҳои равшан муҳимтарин муҳтассоти жанрӣ ва асоситарин вижагиҳои мавзуии осори бадеии Мир Сайид Алии Ҳамадониро таъйин кардааст.

Диссертант солҳои дароз ба кори ҷамъоварии осори ҳаттии Алии Ҳамадонӣ ва ба чопи кирилӣ омода кардани онҳо машғул буда, оид ба муаррифии шаҳсият, мероси адабӣ ва нақши адиб дар таърихи фарҳангӣ адаби тоҷикӣ таҳқиқот анҷом додааст. Аз ҷустуҷӯҳои муаллиф ошкор мегардад, ки нақши Алии Ҳамадонӣ дар таълифоти осори илмӣ ва бадеӣ хеле бузург буда, аксари таълифоти вай ҳамчун асарҳои дорои муҳтассоти китобҳои манбаъ ва марҷаъ қимати сарҷашмай доранд.

Дар диссертатсия барои аввалин бор дар ҳамадонишиносӣ ба ҷиҳатҳои бадеии таълифоти насрӣ адиб диққати маҳсус дода шуда, дар такя ба матни осори манзум ва мансур ҳунари шоирӣ ва маҳорати нигорандагии Алии Ҳамадонӣ таҳқиқ шудааст.

Арзиши амалии кори диссертационӣ дар он зоҳир мейбад, ки натиҷа ва ҳулосаҳои илмии бадастоварда дар диссертатсия дар амалии илми адабиётшиносии тоҷик дар пажуҳиши масъалаҳои алоқаманд ба мавқеи осори бадеӣ дар эҷодиёти мутафаккирони асримиёнагӣ, ҳусусиятҳои жанрию мавзуии асарҳои манзуму мансур ва баррасии куллиёту ҷузъиёти коргоҳи эҷодии адибон арзиши муҳим доранд. Маводи рисола ва ҳулосаҳои бадастовардаи муаллифро дар вакти навиштани мақола ва таълифи рисолаҳои илмӣ, дар навиштани китобҳои дарсӣ ва таълифи воситаҳои таълимӣ дар донишгоҳу донишкадаҳо ва мактабҳои миёнан, омода кардани курси лексияҳо аз таърихи адабиётӣ форсу тоҷик ва таҳқики пахлуҳои омуҳтанащудаи эҷодиёти Алии Ҳамадонӣ, ҳангоми баррасии масъалаҳои алоқаманд ба ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори мансуру манзуми дигар адибон метавон мавриди истифода қарор дод. Инчунин, мабоҳиси алоҳидаи рисола дар навиштани китобҳои дарсӣ ва таълифи воситаҳои таълимӣ, омода кардани

курси лексияҳо аз таърихи адабиёти форсу тоҷик, курс ва семинарҳои маҳсус оид ба насири бадеии асримиёнагӣ дар мактабҳои олий қобили истифода аст.

Мундариҷа ва муҳтавои асосии диссертатсия дар 4 монография ва 20 мақолаи илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандай Комиссияи олии аттестаціонии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд, инъикос ёфтааст. Рӯйхатти онҳо дар зер оварда мешавад:

а) монографияҳо:

1. Асоев, Ҳ. Алии Ҳамадонӣ ва мақоми ӯ дар фарҳанги Шарқ [Матн] / Ҳ. Асозода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 140 с.

2. Асозода, Ҳ. Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ. Пажуҳиш дар аҳвол ва осор (бо ҳуруфи форсӣ) [Матн] / Ҳ. Асозода. – Душанбе: Пажуҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикии Сафорати Ҷумҳурии исломии Эрон дар Тоҷикистон. – Душанбе, 1394. – 154 с.

3. Асозода, Ҳ. Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ: таълифоти илмӣ, ирфонӣ ва адабӣ [Матн] / Ҳ. Асозода. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 320 с.

4. Асозода, Р. Мусофири роҳи ҳакиқат [Матн] / Р. Асозода, Ҳ. Асозода. – Душанбе: Империал-Групп, 2018. – 455 с.

б) мақолаҳо:

1. Асозода, Ҳ. Идеяи шоҳи одил дар «Захират-ул-мулук»-и Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Асозода // Аҳбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1994. – № 1. – С. 57-61.

2. Асозода, Ҳ. Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва «Захират-ул-мулук»-и ӯ [Матн] / Ҳ. Асозода // Аҳбори Институти фалсафа, сиёsatшиносӣ ва ҳуқуки ба номи А. Баҳовуддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. – 2015. – №3. – С. 91-94.

3. Асозода, Ҳ. Андешаҳои сиёсиву иҷтимоии Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Асозода, И.И. Баротов // Аҳбори Институти фалсафа, сиёsatшиносӣ ва ҳуқуки ба номи А. Баҳовуддинови Академияи миллии илҳои Тоҷикистон. – 2020. – №2. – С. 129-135.

4. Асозода, Ҳ.Р. Андешаҳои ахлоқии Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Асозода, Г.С. Абильзода // Идорақуни давлатӣ. – 2020. – №3 (47). – С. 70-77.

5. Асозода, Ҳ.Р. Андешаҳои ахлоқии Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. – 2021. – №1 (17). – С. 125-133.

6. Асозода, Ҳ. Назаре ба омузиши осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ. [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. – 2021. – №1(17). – С. 133-143.

7. Асозода, Ҳ. Аз таърихи таълиф ва интишори «Захират-ул мулук»-и Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Асозода // Суҳаншиносӣ. – 2021. – №1. – С. 83-91.

8. Асозода, Ҳ.Р. Васфи шоҳи одил ва раиятпарвар дар осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Суханшиносӣ. – 2021. – №2. – С. 88-97.
9. Асозода, Ҳ. Мақоми зан аз нигоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Суханшиносӣ. – 2021. – № 3. – С. 107-113.
10. Асозода, Ҳ. Муҳити сиёсиву иҷтимоии замони Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Суханшиносӣ. – 2021. – № 4. – С. 113-119.
11. Асозода, Ҳ.Р. «Захират-ул-мулук» – бузургтарин асари Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Асозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Баҳши илмҳои филологӣ). – 2022. – №3. – С. 183-188.
12. Асозода, Ҳ.Р. Таҳаммулгарой ва инсондӯстӣ дар осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои филологӣ. – 2022. – № 8. – С. 216-220.
13. Асозода, Ҳ.Р. Истифодай ҳикоёт дар осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ. Баҳши илмҳои таърих ва бостоншиносӣ, педагогика ва филология. – 2022. – №2 (27). – С. 11-16.
14. Асозода, Ҳ. Р. Ишора ба ҳаёт ва гуфтори авлиёи Аллоҳ ва намояндагони тасаввуф дар осори Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳ Рӯдакӣ. Баҳши илмҳои таърих ва бостоншиносӣ, педагогика ва филология. – 2022. – №2 (27). – С. 23-29.
15. Асозода, Ҳ.Р. Хусусиятҳои услубии осори назмии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи Ҳоруғ. – 2022. – №4 (24). – С. 37-41.
16. Асозода, Ҳ.Р. Истифодай баъзе санъатҳои бадеӣ дар «Захират-ул-мулук»-и Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2022. – №5 (100). – С. 332-337.
17. Нарзиқул, М. Баррасии қиёсии рисолаи “Истилоҳоти суфия”-и Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва рисолаи ҳамноми Шайх Фаҳриддини Ироқӣ [Матн] / М. Нарзиқул Ҳ. Асозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои филологӣ. – 2023. – №3. – С. 183-188.
18. Асозода, Ҳ.Р. Сабру таҳаммул аз нигоҳи Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ.Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи Ҳоруғ. – 2023. – №1 (17). – С. 125-133 .
19. Асозода, Ҳ.Р. Масъалаҳои тарбияи фарзанд аз нигоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / Ҳ. Р. Асозода // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – 2023. – №1 (17). – С.125-133.

20. Асозода, X.R. Мулоҳизаҳо оид ба ҷаҳонбинӣ ва таълимоти ахлоқии Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ [Матн] / X. R. Асозода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филология. – 2023. – №3. – С. 183-188.

Кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон диссертатсияи доктории Асозода Ҳотам Раҷабро зери унвони “Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва ҳусусиятҳои жанрию мавзуии осори бадеи ӯ” кори анҷомёфтаи илмӣ ва муҳимму зарурье меҳисобад, ки дар сатҳи баланди илмию таҳқиқӣ таълиф шуда, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгу мебошад. Дар ин замине, диссертатсия барои ҳимоя ва дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ ба ҳимоя тавсия мегардад.

Хулоса дар ҷаласаи васеи кафедраи таърихи адабиёти тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон қабул гардид.

Иштирок дошт: 15 нафар. Натиҷаи овоздихӣ: «тарафдор» – 15 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест, қарори №12 аз 25. 04. 2023.

**Раиси ҷаласа: доктори илми филология,
профессор**

M. Солеҳов

**Мудири кафедраи таърихи адабиёти тоҷик:
доктори илми филология, профессор**

M. Нарзиқул

Котиби илмӣ; номзади илми филология, дотсент

X. Собиров

“Тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати қадрҳо ва корҳои
маҳсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Э.Ш. Тавқиев

«03» майи соли 2023.